

Tuomioistuinten käytössä olevien tietojärjestelmien kehittäminen

VIREILLETULO

Oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa ilmenee vuosittain varsin paljon yleisten tuomioistuinten tuomitsemistoiminnassa tapahtuvia virheitä rikosasioissa. Virheet ilmenevät etenkin valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain 3 §:n 3 momentin mukaisessa rangaistustuomioiden tarkastuksessa ja hovioikeuksien tuomioistuinlain 3 luvun 2 §:n 2 momentin nojalla oikeuskanslerille tekemistä ilmoituksista seikoista, jotka saattavat johtaa virkasyytteen nostamiseen hovioikeudessa.

Tällaisia tuomioistuinten tekemiä virheitä ovat esimerkiksi tuomitseminen syyteoikeudeltaan vanhentuneesta rikoksesta sekä rangaistusasteikon taikka ehdollisen vankeuden koeajan minimin alittaminen tai maksimin ylittäminen. Havaittujen virheiden vuoksi käräjäoikeuksista pyydytyissä selvityksissä ja lausunnoissa tuomarit toivat usein esille, että virheet ovat seurausta kovassa työpaineessa tehdystä yksittäisestä huolimattomuudesta ja muista inhimillisistä virheistä. Toistuvasti kiinnitettiin huomiota siihen, että tuomioistuinten käytössä ei ole sellaista tietojärjestelmää, joka varoittaisi asiaa käsittelevää tuomaria esimerkiksi syyteoikeuden vanhentumisesta tai muista sen tyyppisistä tuomiossa olevista selvistä virheistä ja teknisistä puutteista. Oikeuskansleria pyydettiin vaikuttamaan siihen, että tällainen järjestelmä saataisiin tuomioistuinten käyttöön.

Oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa ilmeni lisäksi, että yleisten tuomioistuinten käytössä olleesta rikostuomiosovelluksesta (jäljempänä: RITU-järjestelmä) vähitellen luopuminen laajentamalla ns. AIPA-järjestelmän käyttöönottoa rikosasioihin (jäljempänä: AIPA-järjestelmä) herätti etenkin käräjäoikeuksien henkilökunnassa suurta huolta. Käräjäoikeudet arvelivat, että tuleva

AIPA-järjestelmä lisäisi henkilökunnan työtä merkittävästi sekä hidastaisi olennaisesti rikosasioiden käsittelyä etenkin laajoissa rikosasioissa. Puutteita ennakoitiin olevan muun ohella asiakirjojen käsittelyssä, haastamistoiminnoissa ja erilaisissa hakutoiminnoissa. Epäselvää myös oli, millainen raportointi ja seuranta järjestelmään saataisiin asioiden viipymisen valvomiseksi ja resurssien oikeaksi kohdentamiseksi. Ennakkotietona oli lisäksi, että järjestelmään ei ollut tulossa esimerkiksi tuomitsemistoimintaa tukevaa automaatiota tai erillistä asiakas-/asiamiesportaalia.

Olen tämän vuoksi omasta aloitteestani seurannut yleisten tuomioistuinten käytössä olevien tietojärjestelmien kehittämistä sekä pyrkinyt selvittämään muun ohella mahdollisuuksia sisällyttää järjestelmiin tuomitsemistoimintaa tukevaa automaatiota.

RATKAISU

Lähtökohtia

Tuomioistuinlain 19 a luvun 1 §:n (209/2019) mukaan tuomioistuinten toimintaedellytyksistä huolehtimista sekä toiminnan kehittämistä, suunnittelua ja tukemista varten on oikeusministeriön hallinnonalalla Tuomioistuinvirasto. Luvun 2 §:n 2 momentin 3 kohdan mukaan Tuomioistuinviraston tulee erityisesti huolehtia tuomioistuinten tietojärjestelmien ylläpidosta ja kehittämisestä.

Tuomioistuinlain 9 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan tuomarin on virkatoimissaan oltava tunnollinen ja huolellinen. Säännöstä koskevista esitöissä ([HE 7/2016, s. 83](#)) tuodaan esille, että tuomioistuimen ratkaisut koskevat ihmisille ja yhteisöille tärkeitä asioita, ja että tuomarilla tunnollisuus- ja huolellisuusvaatimus on korostettu.

Tuomitsemistoiminta on kuitenkin inhimillistä menettelyä, jossa virheitä väistämättä tapahtuu. Tällaisia virheitä ovat esimerkiksi edellä kuvattu tuomitseminen syyteoikeudeltaan vanhentuneesta rikoksesta sekä rangaistusasteikon taikka ehdollisen vankeuden koeajan minimin alittaminen tai maksimin ylittäminen. Tällaiset virheet voivat ääritapauksessa vaarantaa vakavasti vastaajan oikeusturvaa esimerkiksi aiheuttamalla vastaajalle aiheettoman vapaudenriiston sekä johtaa tuomaria vastaan nostettavaan virkasyytteeseen ja hänen syykseen luettavaan virkarikokseen.

Sillä, että tietojärjestelmiä suunnitellaan ja kehitetään mahdollisimman hyvin palvelemaan ja tukemaan yksittäistä tuomaria ratkaisutoiminnassaan, voi tapauskohtaisesti olla suurikin merkitys kuvatun kaltaisten virheiden estämisessä.

Näkemyksiä AIPA-järjestelmästä ennen sen käyttöönottoa

Yleisten tuomioistuinten käytössä olevien tietojärjestelmien kehittämistarpeet ovat nimenomaisesti nousseet esille esimerkiksi käräjäoikeuksien rikostuomioiden jakelun viivästymisiä koskeneessa asiassa [OKV/411/70/2022](#) (ks. tarkemmin myös [oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2023](#), s. 103-107, ”Yleisten tuomioistuinten tietojärjestelmissä ja niiden käytössä jatkuvasti kehitettävää”). Asiassa antamani päätös oli eräänlainen päätepiste useita vuosia jatkuneelle hovioikeuksien ja käräjäoikeuksien rikostuomioiden jakelun ongelmia koskeneelle valvontakokonaisuudelle.

Rikostuomioiden jakelun myötä täytäntöönpanoviranomainen saa tiedon tuomituista rangaistuksista ja niiden lainvoimaisuudesta voidakseen ryhtyä tuomioiden täytäntöönpanotoimiin. Mainitun tapauksen yhteydessä ilmeni muun ohella, että rikosasioissa tuolloin käytössä olleeseen RITU-järjestelmään ei sisältynyt varsinaista käyttäjää tukevaa automaatiota.

Esitin 23.5.2022 antamassani päätöksessä Tuomioistuinvirastolle pyynnön ilmoittaa, miten tuolloin suunnitteilla olleessa rikosasioiden AIPA-järjestelmässä tuomioiden jakelumistutukset ja käyttäjää tukeva automaatio on otettu huomioon sekä miten seuranta on huomioitu järjestelmässä.

Tuomioistuinvirasto totesi pyyntööni antamassaan vastauksessa 4.11.2022, että tuomitsemis-toiminnassa tapahtuvia virheitä voitaisiin ehkäistä tietojärjestelmiin rakennetuilla muistutuksilla tai hälytyksillä ja järjestelmät voisivat näin tukea yksittäisiä tuomareita ratkaisutoiminnassaan. Tällaisia tarkistus- ja muistutustoimintoja ei kuitenkaan ollut rakennettu tuolloin käytössä olleisiin järjestelmiin, eikä sellaisia ollut tulossa tuolloin suunnitteilla olleeseen AIPA-järjestelmään.

Tuomioistuinviraston mukaan sen pidemmän ajan tavoitteena kuitenkin on, että AIPA-järjestelmään voidaan rakentaa myös ratkaisutoimintaa tukevaa automaatiota. Tällaisen käyttäjää tukevan automaation rakentaminen ei ole mahdotonta, mutta helppoa tai yksinkertaista se ei kuitenkaan ole. Rikosasioiden ratkaisemiseen tulee Tuomioistuinviraston mukaan vielä pitkään liittymään myös manuaalisesti tarkastettavia asioita ja siksi on olennaista, että automatisoitavat kohteet valitaan huolellisesti ja automatiikan rajat ovat käyttäjille täysin selvät.

Olen keskustellut yleisten tuomioistuinten tietojärjestelmistä ja niiden kehittämistarpeista myös laillisuusvalvontakäynneilläni Tuomioistuinvirastoon marraskuussa 2022 (OKV/2387/71/2022) ja joulukuussa 2024 (OKV/2564/71/2024). Olen niin ikään käynyt keskusteluja asiasta tuomioistuiimiin (käräjä- ja hovioikeuksiin sekä korkeimpaan oikeuteen) viime vuosina tekemilläni lukuksilla laillisuusvalvontakäynneillä.

Oikeuskanslerin ratkaisukäytännössä on erikseen tuotu esille, että tietojärjestelmien mahdolliset tuomitsemistoimintaa koskevat muistutukset voisivat hyödyllisesti tukea yksittäistä tuomaria tuomitsemistoiminnassaan. Olen lisäksi rikosprosessin sujuvoittamista arvioineen työryhmän muistiosta elokuussa 2023 antamassani lausunnossa ([OKV/880/21/2023](#)) todennut pitäväni tärkeänä työryhmän esiin tuomaa ajatusta lisätä AIPA-järjestelmään toiminnallisuuksia, jotka ehkäisisivät tuomitsemistoiminnassa tapahtuvia inhimillisiä virheitä.

Ennen AIPA-järjestelmän valtakunnallista käyttöönottoa toukokuussa 2024 tekemilläni valvontakäynneillä tuomioistuimet toivat esille muun ohella edellä kohdassa ”Vireilletulo” mainittuja järjestelmän käyttöönottoon liittyneitä suuria huoliaan.

Mainittakoon tässä yhteydessä, että hovioikeudet laativat käräjäoikeuksien valvonnassa havaitsemistaan asioista vuosittain kertomuksen, joka toimitetaan tiedoksi oikeuskanslerille. Välitän hovioikeuksille kertomusten perusteella lähettämässäni vuosittaisissa kirjeissä sellaisia oikeuskanslerinviraston toiminnassa tehtyjä havaintoja, jotka voivat edesauttaa hovioikeuksien oman tarkastustoiminnan suunnittelua. Koska etenkin käräjäoikeudet olivat esittäneet AIPA-järjestelmän käyttöönottoon liittyneitä huolia, olen myös kirjeissäni hovioikeuksille jo useamman vuoden ajan tuonut esille näitä huolia sekä todennut, että hovioikeuksien tarkastustoiminnassa voisi olla aiheellista kerätä havaintoja AIPA-järjestelmän käyttöön mahdollisesti liittyvistä ongelmakysymyksistä niiltä osin kuin järjestelmä kunakin ajankohtana oli otettu käyttöön. Hovioikeuksien tarkastuskertomuksissa onkin vuosien varrella tuotu esille runsaasti aiheeseen liittyvää hyödyllistä tietoa käräjäoikeuksista.

Erilaisista vaihtoehdoista käyttäjää varoittavien toimintojen luomiseksi tietojärjestelmiin olen keskustellut etenkin marraskuussa 2022 tekemälläni käynnillä Tuomioistuinvirastoon. Tuomioistuinviraston mukaan yhtenä vaihtoehtona on järjestelmän tekemät automaattitarkistukset käyttäjän syöttämille tiedoille. Ohjaavuus voi lievimmillään olla käyttäjälle näytettäviä huomautuksia ja voimakkaimmillaan pakottamista tai estämistä. Esimerkkinä tällaisesta tarkistuksesta tuotiin esille mahdollisuudet syyteoikeuden vanhentumisen automaattitarkistukselle.

Tuomioistuinvirasto totesi suoraviivaisenkin automaation kuitenkin aina vaativan toimiakseen, että järjestelmään on rakennettu tarvittava päättelylogiikka ja järjestelmällä on käytettävissään kaikki päättelyyn tarvittavat tiedot. Syyteoikeuden vanhentumiseen liittyen tarvittavia tietoja olisivat rikoksen tekoaika, tiedoksiannon aika, rikosnimike ja sen rangaistusasteikko sekä rikoslain 8 luvun mukaiset vanhentumissäännökset. Tuomioistuinviraston mukaan suurin haaste liittyy rikosnimikkeistöön, joka sisältäisi rakenteisessa muodossa tiedot myös rangaistusasteikoista. AIPA-hankkeen yhteydessä on todettu, että sen resurssit eivät riitä tällaisen nimikkeistön luomiseen ja ylläpitämiseen.

Tuomioistuinvirasto painotti kuitenkin, että automaattitarkistusten luominen esimerkiksi syyteoikeuden vanhentumiselle on teknisesti täysin mahdollista, mutta sen kehittämisen ja ylläpitämisen työmäärä olisi varsin suuri. Myös kustannukset vaikuttavat mahdollisuuksiin kehittää järjestelmää. Kysymys ei olisi vain kertaluonteisesta ponnistuksesta, vaan riittävän toimintavarmuuden ylläpito edellyttäisi jatkuvaa kattavaa testausta.

Eräänä vaihtoehtona Tuomioistuinvirasto esitteli myös kevyempää mallia, jossa käyttäjää huomautettaisiin aina, kun tekopäivän ja tiedoksiantopäivän väli on yli kaksi vuotta. Syyteoikeudeltaan vanhentuneista rikoksista tuomitseminen tapahtuu usein näissä lievemmissä rikoksissa. Tämän mallin osalta ongelmana on Tuomioistuinviraston mukaan kuitenkin se, että käyttäjälle näytettäisiin tällöin vakavissa rikoksissa tarpeettomia ilmoituksia, jolloin turhiksi koetut järjestelmän ilmoitukset menettäisivät merkityksensä. Tuomioistuinvirasto korosti, että vaatimustaso automaation toimintavarmuudelle ja virheettömyydelle on varsin korkea, koska epäluotettavasta automaatiosta on helposti enemmän haittaa kuin hyötyä.

AIPA-järjestelmästä sen käyttöönoton jälkeen

Joulukuussa 2024 tekemälläni laillisuusvalvontakäynnillä Tuomioistuinvirastoon tuotiin esille, että AIPA-hanke on päätynyt vuoden 2024 kesäkuun lopussa ja asiassa on sen jälkeen siirrytty jatkuvan kehittämisen vaiheeseen kehittämisen mittakaavan säilyessä asiallisesti muuttumattomana ainakin vuosina 2024-2025. Tuomioistuinviraston mukaan AIPA-järjestelmän valtakunnallinen käyttöönotto toukokuussa 2024 sujui ”pelättyä paremmin”. Joitakin virheellisyyskysymyksiä havaittiin, mutta ne saatiin yleisesti ottaen varsin nopeasti korjattua.

AIPA-järjestelmän käyttöönoton jälkeen myös käräjäoikeuksien kokemukset ovat tietojeni mukaan olleet odotettua paremmat, joskaan odotukset eivät ennen sen käyttöönottoa olleet kovin korkealla. AIPA-järjestelmän käytettävyys ja toimintavarmuus on ollut ennakoitua parempaa, tosin useat prosessiin liittyvät työvaiheet ovat tarpeettoman työläitä ja aikaa vieviä. Järjestelmän mahdollisuudet esimerkiksi työmäärän seurantaan ovat käyttäjien mukaan varsin hyvät. On esitetty näkemys, että esimiehillä on tietoa enemmän saatavilla kuin mitä sitä ehtii hyödyntämään, vaikka osa tiedoista onkin isomman ”kaivelun” takana tai osin manuaalisen poiminnan varassa.

Käräjäoikeuksien mukaan AIPA-järjestelmän käyttöönotto on yleisesti ottaen lisännyt henkilöstön työmäärää. Erityisesti suurien kokonaisuuksien käsittelyn on kuvattu olevan työlästä. Käräjäoikeudet pitävät edelleen hyvin olennaisena puutteena AIPA-järjestelmään sisältyvää vähäistä automaatiota. Järjestelmässä on käräjäoikeuksien mukaan myös parannettavaa haastemiestoiminnoissa ja asiakirjahallinnassa, ja järjestelmä soveltuu huonosti tiimityöskentelyyn sekä määräaikojen seurantaan. Käräjäoikeuksien mielestä asiakas-/asiamiesportaalille on lisäksi ilmeinen ja suuri tarve. Käräjäoikeuksien näkökulmasta olisi toivottavaa, että asiakkaat

voisivat toimittaa kärjäoikeuteen asiakirjoja tallentamalla ne suoraan järjestelmään sen sijaan, että kärjäoikeus erikseen tekee tallennuksen.

Kärjäoikeudet ovat kuitenkin ilmaisseet olevansa yleisesti ottaen toiveikkaita sen suhteen, että AIPA-järjestelmä tehostaisi työtä, kunhan järjestelmään saataisiin muun ohella edellä mainittuja toimintaa tehostavia työkaluja.

Johtopäätökset

Ilmeistä on, että tuomari voisi välttyä tekemästä tuomitsemistoimintaan liittyviä teknisluonteisia virheitä, mikäli AIPA-järjestelmä muistuttaisi tai hälyttäisi asiaa käsittelevää tuomaria esimerkiksi syyteoikeuden vanhentumisesta taikka rangaistusasteikon ja koeajan minimin alittamisesta tai maksimin ylittämisestä. Tämän on todennut myös Tuomioistuinvirasto, jonka tehtävänä on huolehtia tuomioistuinten tietojärjestelmien kehittämisestä. Parhaimmillaan tietojärjestelmien lainkäyttötoimintaa tukevat toiminnallisuudet voisivat ehkäistä jo jopa haastetta annettaessa ja sen viimeistä tiedoksiantopäivää asetettaessa tapahtuvia virheitä (ks. apulaisoikeuskanslerin sijainen Petri Martikaisen päätös 9.2.2024 [OKV/1970/30/2022](#)).

Tuomitsemistoimintaa tukevan automaation mahdollinen kehittyminen ei sinällään poista tuomarin vastuuta lainkäytön lainmukaisuudesta, eikä tietojärjestelmien ratkaisutoimintaa tukevien toiminnallisuuksien puuttuminen oikeudellisesti hyväksyttävällä tavalla selitä lainkäytössä tapahtuvia virheitä. Oikeuskanslerin laillisuusvalvontakäytännössä on kuitenkin edellä esitetyin tavoin pidetty tällaisen lainkäyttöä tukevan automaation kehittämistä tärkeänä.

Tuomioistuimet ovat myös muutoin esittäneet nähdäkseni varteenotettavia ehdotuksia AIPA-järjestelmän edelleen kehittämiseksi niin, että järjestelmä mahdollisimman hyvin palvelisi yksittäistä tuomaria ratkaisutoiminnassaan ja järjestelmä muutoinkin edesauttaisi rikosasioiden sujuvaa käsittelyä. Ideaalitapauksessa tietojärjestelmä olisi rakennettu sellaiseksi, että tuomari esimerkiksi välttyisi tekemästä oikeusturvaa vaarantavia teknisluonteisia virheitä, ja hän voisi kiinnittää enemmän huomiota muihin ratkaisutoiminnan kannalta tärkeisiin seikkoihin.

Asiassa ei ole ilmennyt mitään sellaista, minkä vuoksi minulla olisi aihetta puuttua tuomioistuinten tietojärjestelmien ylläpidosta ja kehittämisestä vastaavan Tuomioistuinviraston tai minkään tietojärjestelmää käyttävän tuomioistuimen menettelyyn.

Lähetän kuitenkin tämän päätökseni siinä esitetyine näkemyksineen tiedoksi Tuomioistuinvirastolle hyödynnettäväksi AIPA-järjestelmää edelleen kehitettäessä.

Pyydän Tuomioistuinvirastoa 31.10.2025 mennessä ilmoittamaan, miten AIPA-järjestelmää tullaan jatkossa kehittämään.

Tämä asiakirja on allekirjoitettu sähköisesti.

Apulaisoikeuskansleri

Mikko Puumalainen

Apulaisosastopäällikkö
Esittelijäneuvos

Markus Löfman